

YKS

EDEBİYAT

KONU MODÜLÜ

Çözümlere Ulaşmak İçin
QR Kodu Okutunuz.

- › Sanat ve Edebiyat
- › Türk Dilinin ve Edebiyatının Tarihî Dönemleri
- › Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler
[Şiir Dili / Söz Sanatları]

HANGİ MODÜLDE NELER ÖĞRENECEĞİZ ?

MODÜL 1

- › Sanat ve Edebiyat
- › Türk Dilinin ve Edebiyatının Tarihî Dönemleri
- › Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler (Şiir Dili / Söz Sanatları)

MODÜL 2

- › Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler (Şiir Bilgisi)
- › Tarihsel Süreç İçerisinde Şiir (İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı / Geçiş Dönemi (11-12. Yüzyıl) / Halk Edebiyatı)

MODÜL 3

- › Tarihsel Süreç İçerisinde Şiir (Halk Edebiyatı / Divan Edebiyatı)
- › Şiirde Edebî Akımlar
- › Batı Etkisindeki Türk Şiiri (Tanzimat, Servetifünun, Fecriati Dönemlerinde Şiir)

MODÜL 4

- › Millî Edebiyat Dönemi'nde Şiir
- › Cumhuriyet Dönemi'nde Şiir
- › Anlatmaya Bağlı Metin Türleri

MODÜL 5

- › Anlatmaya Bağlı Metinlerde Edebî Akımlar
- › Anlatmaya Bağlı Metinlerde Unsurlar ve Teknikler
- › Anlatmaya Bağlı Metinler (Tanzimat, Servetifünun, Millî Edebiyat Dönemlerinde Hikâye ve Roman)

MODÜL 6

- › Anlatmaya Bağlı Metinler (Cumhuriyet Dönemi'nde Hikâye ve Roman)
- › Göstermeye Bağlı Metinler (Tiyatro / Tiyatronun Özellikleri, Unsurları)

MODÜL 7

- › Göstermeye Bağlı Metinler (Geleneksel Türk Tiyatrosu / Tanzimat, Millî Edebiyat, Cumhuriyet Dönemlerinde Tiyatro)
- › Öğretici Metinler
- › Sözlü Anlatım Türleri

MODÜL 8

- › Deneme Sınavları

SANAT

- ▶ Sanat, değişik ifadelerle tanımlanagelmıştır. *TDK Türkçe Sözlük'te* (sozluk.gov.tr) "sanat"ın ilk anlamı şöyle verilmektedir: **Duygu ve düşünceleri göze ve gönle hitap edecek şekilde söz, yazı, resim, heykel vb. ile ifade etme konusundaki yaratıcılık.**
- ▶ Üzerinde uzlaşılan bir başka tanıma göre de sanat "duygu, düşünce ve hayallerin türlü araçlarla (ses ve söz, biçim, çizgi ve renk; hareket ve drama gibi) güzel ve etkileyici biçimde anlatılması"dır.
- ▶ İnsanoğlu, duygularını ve düşüncelerini sesler, çizgiler ve renklerle simgeler hâlinde şekillendirmeye başladığı andan itibaren sanat eserleri de oluşmaya başlamıştır.
- ▶ Her sanat eseri, insanla ya da insanın içli dışlı olduğu bir şeyle ilgilidir; belli bir varlığı anlatır, ondan bir kesit ortaya koyar. Bir resim, belli bir tabiat parçasının resmidir ya da bir insan görüntüsüdür; bir tiyatro oyunu, belli olayların canlandırılmasıdır; bir şiir ya da müzik parçası ya doğanın ya da insan ruhunun estetik bir anlatımıdır.
- ▶ Sanatın en önemli özelliği anlatımındaki güzellik ve etkileyiciliktir. Sanatın, sanat eserinin varlığı; göreni, izleyeni etkileyecek bir anlatım güzelliğinin ortaya çıkmasıyla ilgilidir.
- ▶ Sanatın, sanat eserinin bir başka belirleyici özelliği; **özgünlük, teklik, biriciklik**dir. Üstün bir sanat eserinin kopyası, güzel de olsa, sanat eseri sayılmaz.
- ▶ Sanatı sanat yapan bir nitelik de **evrensellik**dir.
- ▶ Güzel bir müzik, resim, heykel, bina; dili, milliyeti, inancı ne olursa olsun insanoğlunu etkileyip duygulandırabilir, heyecandırabilir. Ancak, toplumların sanat anlayışlarında, zevklerinde farklılıklar da vardır.
- ▶ Sanat **subjektif (öznel)** bir kavramdır. Bir kişiye güzel görünen eser, bir başkasını aynı ölçüde etkilemeyebilir.
- ▶ Sanat **manevi (ruhsal, tinsel)** bir kavramdır. **Soyuttur.** Madde ve somut malzeme, sanatı görünür kılan bir araçtır. Örneğin bir mimari eserin taşı, harcı, mermeri, çinisi sanat değerinin kendisi değildir.

- ▶ O yapıyı sanat eseri yapan, bu malzemenin bir araya getirilişindeki uyumdur, estetikdir. Bir müzik parçasını da sanat eseri yapan sesler değil, o seslerin uyumlu (ahenkli) kullanımıdır.
- ▶ Sanat eseri kalıcıdır, değerini ve etkisini zaman içinde kaybetmez.

SANATLARIN SINIFLANDIRILMASI

- ▶ Sanat genel olarak iki gruba ayrılır: Endüstriyel sanatlar (zanaat), güzel sanatlar.

A. ZANAAT

- ▶ İnsanların maddeye dayanan gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte deneyim, beceri ve ustalık gerektiren işlere **zanaat** denir.
- Dokumacılık, kuyumculuk, kunduracılık...

B. GÜZEL SANATLAR

- ▶ İnsanda coşku ve hayranlık uyandıran sanatlar ise **güzel sanatlar** olarak adlandırılır.
- Edebiyat, müzik, resim, heykel, mimarlık, tiyatro...

C. ZANAAT VE GÜZEL SANATLARIN FARKI

- ▶ Zanaatkâr maddeyi, faydalı olsun diye; sanatçı ise güzel ve özgün olsun diye işler. Bu amaç farklılığı zanaat ile güzel sanatları birbirinden ayırır.
- ▶ Örneğin, bir çömlek ustası; çamura bilindik, birbirini tekrar eden şekiller verir. Heykeltıraş ise çamura bilinenin dışında özgün şekiller vermeye çalışır. Bu nedenle çömlek ustası, zanaatkâr iken heykeltıraş, sanatçıdır.

Zanaat ürünü bir çömlek

- ▶ Sanat ile zanaat arasında amaç farkı bulunmaktadır. Zanaat **faydacıdır**; zanaat eseri, **işe yararsa değerlidir**, işe yaramazsa değersizdir.
- ▶ Sanat yararcı değildir, güzellik yaratma peşindedir. Sanat eseri işe yarayıp yaramadığı bakımından değerlendirilemez. Hitap ettiği kitlede ya da kişide güzellik duygusu yaratma amacı güder. Sanat eserinin alıcısı için eserin parasal değeri değil, uyandırdığı haz ön plandadır.

Sanat eseri niteliğinde, mermerden yapılmış bir kadın heykeli

D. GÜZEL SANATLARIN SINIFLANDIRILMASI

GÜZEL SANATLARIN GELENEKSEL SINIFLANDIRILMASI		
Plastik (Görsel) Sanatlar	Fonetik (İşitsel) Sanatlar	Dramatik (Ritmik) Sanatlar
Resim, heykel, mimari, kabartma, hat, tezhip, minyatür...	Edebiyat, müzik	Tiyatro, opera, müzikal oyun, kukla, sinema, gölge oyunu...

Plastik (Görsel) Sanatlar

- ▶ Maddeye biçim veren sanatlara denir.
- Resim, heykel, mimari, kabartma, hat, tezhip, minyatür...

Fonetik (İşitsel) Sanatlar

- ▶ Sese ve söze biçim veren sanatlara denir.
- Edebiyat ve müzik

Bilgi Notu

- ◆ Edebiyatın, dilden yani seslerden oluşan bir edebî faaliyet olduğu göz önünde bulundurulduğunda edebiyatı fonetik sanatlar içinde ele almanın doğru olduğu da görülecektir.

(Dramatik) Sanatlar

- ▶ Harekete biçim veren sanatlara denir. İnsanın eyleme dönüşmüş ifadelerle kendini veya bir olayı, bir olguyu anlattığı sanatlardır.
- Tiyatro, opera, müzikal oyun, kukla, sinema, gölge oyunu...

Bilgi Notu

- ◆ Ritmik sanatların çoğunda fonetik öğeler de görev alır. Söz gelimi tiyatro, edebiyattan ayrı düşünülemez çünkü "pantomim"i dışta tutarsak bütün tiyatro türlerinin temelinde söz vardır; dolayısıyla her ne kadar tiyatro bu sınıflandırmada fonetik sanatların dışında ele alınsa da tiyatro metinleri, edebî metinler içinde değerlendirilir.
- ◆ Benzer durumlar bale, dans, opera ve sinema için de söz konusudur. Örneğin sözlerinin tümü ya da büyük bölümü şarkı olarak söylenen, müziğe uyarlanmış sahne yapıtı olan "opera"da müzik, edebiyat ve dans iç içedir. Bu nedenle bu tür sanatları **karma sanatlar** başlığı altında sınıflandırmak da mümkündür.

E. GÜZEL SANATLAR VE EDEBİYAT

- ▶ Güzel sanatları diğer eserlerden ayıran en önemli özellik insanda **coşku ve estetik haz** uyandırmasıdır. Güzel sanatlar için yapılan en iyi sınıflama bu sanatların kullandıkları malzemelere göre yapılan sınıflandırmadır. Bu malzemeler fonetik ve plastik olarak ikiye ayrılır. Sesle yapılan sanatlara **fonetik sanatlar**, görüntüyle yapılan sanatlara ise **plastik sanatlar** denir. Güzel sanatların genelinde plastik malzeme kullanılırken edebiyat ve müzik ise sese dayalı bir sanattır.
- ▶ Edebiyatın malzemesi kelimelerdir ve edebiyat dille gerçekleştirilen bir güzel sanat etkinliğidir. Edebiyatın asıl amacı güzel sanatların en önemli ögesi olan estetik zevk duygusunu dil aracılığıyla gerçekleştirmektir. Edebiyatta fayda sağlamak, amaç olarak her zaman ikinci plandadır.
- ▶ Edebiyatın güzel sanatlar içinde değerlendirilmesinin üç gerekçesi şöyle açıklanabilir:
 - İnsan tarafından belli bir özgünlükle ortaya konmuş olması
 - Konu olarak insanı ele alması
 - Amacının insanda güzel duygular uyandırmak olması

Aşağıdaki metni, bir edebî ürünün hangi açılardan sanat eseri olabileceğini göz önünde bulundurarak değerlendiriniz.

SÜLEYMÂNİYE`DE BAYRAM SABAHİ

Artarak gönlümün aydınlığı her saniyede
Bir mehâbetli sabah oldu Süleymâniye`de
Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi
Yer yer aksettiriyor mavileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her an aradan.
Gecenin bitmeye yüz tuttuğu andan beridir,
Duyulan gökte kanat, yerde ayak sesleridir.
Bir geliş var!.. Ne mübârek, ne garîb âlem bu!..
Hava boydan boya binlerce hayaletle dolu...
Her ufuktan bu geliş eski seferlerdendir;
O seferlerle açılmış nice yerlerdendir.
Bu sükûnette karışıkça karanlıkla ışık
Yürüyor, durmadan, insan ve hayalet karışık;
Kimi gökten, kimi yerden üşüşüp her kapıya,
Giriyor, birbiri ardınca, ilâhî yapıya.
Tanrı'nın mâbedi her bir tarafından doluyor,
Bu saatlerde Süleymâniye tarih oluyor.

Yahya Kemal Beyatlı

METİN

- ▶ Metin kavramı, *TDK Türkçe Sözlük*'te **Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst** olarak açıklanmıştır.
- ▶ Buna göre metin, belli bir anlatım tarzından ve noktalama özelliklerinden yararlanarak bir duyguyu, düşüncüyü, olayı, durumu ya da bilgiyi aktaran yazılar olarak düşünülebilir.
- ▶ Metinde sözcükler ve cümleler anlamlı bir sıraya konularak bütünlük oluşturulur. Birbiri ardına sıralanan cümleleri "metin" yapan, cümlelerin bir **anlam bütünlüğü** oluşturmalarıdır.
- ▶ Bir metindeki cümleler, yazar tarafından belli bir mantık düzeniyle bir araya getirilir.

Bilgi Notu

- ◆ Bir metni oluşturan cümlelerin anlamsal bütünlük oluşturması **bağdaşıklık ve tutarlılık** ilkeleriyle açıklanabilir.
- ◆ **Bağdaşıklık**, metni oluşturan sözcük ve cümlelerin anlamsal açıdan bağlantılı olmasıdır.
- ◆ **Tutarlılık**, cümle ve paragrafların anlam bütünlüğü ve mantık düzenine göre yapılandırılmış olmasıdır.

...

Bazı bulutların tespiti kolay ve anlamları açıktır. Açık renkli ve yüksek bulutlar güzel hava vadeder. Alçak ve koyu renkli bulutların da yağmur ve hatta fırtına habercisi olma olasılıkları yüksektir. Bazı bulutlar ise güçlü yerel rüzgârların varlığını işaret edebilir.

...

Bu paragraf, cümlelerin aynı konu etrafında bir araya getirilmesi ve anlamlı bir bütünlük oluşturmaları açısından bir "metin"dir.

...

Yağmurun oluşumu, kısaca yeryüzünden buharlaşan suyun yeryüzüne geri dönmesi şeklinde açıklanabilir. Günümüzde güneş sisteminde sekiz adet gezegen olduğu kabul edilmiştir. Bulutlar; su damlacıkları ve genellikle 0,01 mm çapındaki küçük buz kristallerinden meydana gelen topluluklardır.

...

Bu yazı "metin" olarak ifade edilemez. Yazıyı oluşturan üç cümle de kendi içinde anlamlı birimlerdir ancak cümleler arasında herhangi bir konu bütünlüğü yoktur.

- ▶ Bir metin **düzyazı ya da şiir** biçiminde olabilir.
- ▶ Düzyazı şeklindeki metinler **satırlar hâlinde** yazılır; bu metinlerde cümleler paragrafları, paragraflar metinleri oluşturur.
- ▶ Şiir metinleri, **dizelerden** oluşur. Şiir, tarihsel süreç içerisinde önceleri ölçünün ve kafiyenin önemsendiği, Cumhuriyet Dönemi'nde yaygınlaşan bir anlayışla ölçüden ve düzenli bir uyak sisteminden uzak, kendine has biçim kazanan bir metin türüdür.
- ▶ Bir metnin, -türüne göre- bir ana duygu ya da ana düşüncesi, konusu vardır.
- ▶ Bazı metinler **olay** anlatır, bazılarında **düşüncelere** yer verilir. Bazı metinler ise **haberleşme amaçlı** olabilir. Nesnelğin ağır bastığı, **bilgi aktarmaya** yönelik metinler olduğu gibi; estetik bir kaygıyla, **edebî tarzda** yazılmış metinler de vardır.
- ▶ Bir düşünce etrafında gelişen metinlerde konuya bağlı olarak vurgulanmak istenen bir ana düşünce ve bu ana düşüncüyü destekleyen yardımcı düşünceler bulunur.

Aşağıda düşünce içeren bir metin parçasına yer verilmiştir.

...

Küçürek öykü, hacmi dolayısıyla okuru oyalayamaz. Yani onun, okurun beğenisini kazanmak için kusursuz olmak gibi bir zorunluluğu vardır. Bu tür öyküler kısadır ve okurun beklentisini karşılayamadığında okur hemen bir başka küçürek öyküye geçer ve diğerini kolaylıkla unutabilir. Yani küçürek öyküde başarısız olma ihtimali ve tehlikesi daha yüksektir. İyisi muhakkak akılda kalır ve kötü-sü kolaylıkla unutulur.

...

- Metin **düzyazı** biçimindedir.
- **Satır** düzenindeki cümlelerden oluşmuştur.
- **Konusu** “küçürek öykü türünün özelliği ve dezavantajı” şeklinde ifade edilebilir.
- Metinde vurgulanmak istenen **düşünce** (ana düşünce) “küçürek öykü türünde başarısız olma ihtimalinin yüksek olduğu”dur.

Aşağıda bir kişi hakkında bilgi vermeye yönelik bir metin parçasına yer verilmiştir.

...

Onun uzmanlık alanı algılama, öğrenme ve dil psikolojisidir. Bilimsel yayınlarının birçoğunu iletişim konusunda hazırlamıştır. Bu yayınlar, aynı toplumda yetişmiş insanlar arasındaki iletişim ilişkilerini olduğu kadar, farklı toplum ve kültürlerde yetişmiş kişilerin iletişim ilişkilerini de kapsamaktadır.

...

- Metin **düzyazı** biçimindedir ve cümlelerden oluşmuştur.
- Cümleler **satır** düzeninde bir araya getirilmiştir.
- **Konusu** “sözü edilen kişinin, uzmanlık alanıyla ilgili çalışmaları”dır.
- Metinde herhangi bir duygu aktarımından söz edilemez.

- Edebî niteliği öne çıkan metinlerde “duygu”ların aktarımı da söz konusudur. Örneğin bir şiir çoğunlukla duygu içeriklidir.

Aşağıda bir şiir metni verilmiştir.

NE İÇİNDEYİM ZAMANIN

Ne içindeyim zamanın,
Ne de büsbütün dışında;
Yekpare, geniş bir anın
Parçalanmaz akışında.

Bir garip rüya rengiyle
Uyuşmuş gibi her şekil,
Rüzgârda uçan tüy bile
Benim kadar hafif değil.

Başım sükûtu öğüten
Uçsuz bucaksız değirmen;
İçim muradına ermiş
Abasız, postsuz bir derviş.

...

Ahmet Hamdi Tanpınar

- Metin **şiir** biçimindedir ve **dizelerden** oluşmuştur.
- **Duygu** aktarmaktadır.
- **Ölçülü, ahenkli** ve kendisine has bir söyleyişi vardır.

- Olay anlatan bir metinde ana düşünce yer alabileceği gibi çoğunlukla “konu” unsuru öne çıkar. Cümleler bir konu etrafında bir araya getirilir.

Aşağıda anlatmaya bağlı bir metin parçası verilmiştir.

...

İki saat kadar sonra Kuyucak’a geldiler. Çamurlu sokaklarda hiç kimseler yoktu; yalnız çıplak ayaklı küçük bir kız çocuğu elinde bir değnek ile mütemadiyen bağırarak ve çamurlu kanatlarını telaşla çarparak koşan birkaç kazı kovalıyor, onları bir bahçe çitinin alt tarafındaki ufak delikten içeri sokmak istiyordu. Atları görünce kenardaki ekşi kokusu ta uzaklara kadar yayılan bir gübre yığınının üzerine çıktı; değneğini ayaklarının ucuna dayadı ve büyük gözlerle geçenlere bakmaya başladı. Atlılar köşeyi dönünce kazları olduğu gibi bıraktı, elinden değneğini atarak evine koştu.

...

- **Düzyazı** biçimindeki bu metin Sabahattin Ali’nin “Kuyucaklı Yusuf” adlı romanından alınmıştır.
- Metin **kurmacadır**, okuru olay içinde yaşatma amacıyla yazılmıştır.

Aşağıda tiyatro metninden alınan bir parça verilmiştir.

...

Murteza - Senin elinden kurtulmak için Hint'e mi gitmeli, yoksa Çin'e mi?

Hatice - Yetişir, Murteza Bey, yetişir!

Murteza - Evet, biliyorum hanım yetişir, oralara da yetişir .. (Hasan'a) Sen bir musibetsin, sen bir felaketsin, sen verem gibi, veba gibi, kolera gibi bir afetsin... Ben de neler sayıklıyorum... Viranelerde nasıl gül bitmezse...

Hatice - Yetişir, dedim Murteza Bey, yetişir ...

Murteza - Haklısın hanım, yetişir, viranelerde belki gül yetişir fakat bu adamın kalbine...

...

- Metin, Cevat Fehmi Başkut'un "Murteza" adlı oyunundan alınmıştır.
- **Düzyazı** biçimindeki metin, **karşılıklı konuşmaya** dayanmaktadır.

- Her metin bir iletişim aracıdır. Yazan kişinin duygu ve düşüncelerini ya da sahip olduğu bilgileri başkalarına aktarma amacıyla yazılır. Bu yönüyle, **mektup, günlük, dilekçe, MR sonuç raporu, roman, biyografi, öz geçmiş, şiir, ilaç prospektüsü...** "metin" kavramı kapsamında değerlendirilir.

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

- Metinler temelde insanın kendini ifade etme ihtiyacından doğmuştur.
- İnsanlar her dönemde duygu ve düşüncelerini anlatma ihtiyacı hissetmiştir ve bu anlatma işini yazıyla ya da sözle yapmışlardır. Bu açıdan anlatım, genel olarak **yazılı ve sözlü anlatım** olarak iki gruba ayrılabilir.
- Makale, mektup, roman gibi metin türlerinde **yazılı anlatım**; panel, sunum, konferans gibi etkinliklerde **sözlü anlatım** kullanılır.
- Bir yazıyı şekil, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütününe **metin** denir. İnsanlarda zevk uyandırmak ve onları etkilemek için ortaya konan yazılara ise **edebî metin** denir.

- Metinlerin sınıflandırılması, metin türlerinin birbirinden ayrılmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.
- Metinler **anlatım türlerine, kullanılan dilin işlevine, yazılış amaçlarına, gerçeklikle ilişkilerine, hedef kitlelerine** göre gruplandırılabilir.
- Buna göre metinler genel olarak **öğretici metinler ve sanatsal (kurmaca) metinler** olarak ikiye ayrılır.

A. METİNLERİ SINIFLANDIRMADA KULLANILAN ÖLÇÜTLER

Metnin Konusu:

- Bir metnin konusunun aşk, doğa, yalnızlık, gelişen teknoloji, toplumsal değişim vb. olması, metnin türünün farklı olmasına neden olacaktır.
- Söz gelimi aşk konusu daha çok şiir türünde işlenirken tıpla ilgili konular makale türünde işlenmektedir.

Metnin Teması:

- Metnin konusunda olduğu gibi temasındaki farklılıklar, metinlerin farklı türlere ayrılmasında kullanılan ölçütlerdendir.

Metnin Dil ve Anlatım Özellikleri:

- Farklı metin türlerinde dil özellikleri de farklılık göstermektedir. Romanlarda kullanılan uzun, betimlemeli, sanatsal dil ile günlük dil ya da bir şiirde kullanılan dil aynı olmayacaktır.

Metnin Yazılış Amacı:

- Metinlerin yazılışında iki ana amaç vardır:

Estetik, Sanatsal Amaç:

- Bu amaç doğrultusunda yazılan metinlerde "Sanat, sanat içindir." anlayışı hâkimdir. **Estetik kaygı** güdülür. Cümleler ve paragraflar, üzerinde düşünülerek sanatsal bir gayretle oluşturulur. Roman, şiir, tiyatro gibi edebî türlerde metinlerin yazılış amacı estetik ve edebî haz vermektir. Bunun yanı sıra benzer metin türlerinde korku, heyecan, acıma, şefkat gibi **duyguların canlandırılması** hedeflenebilir.

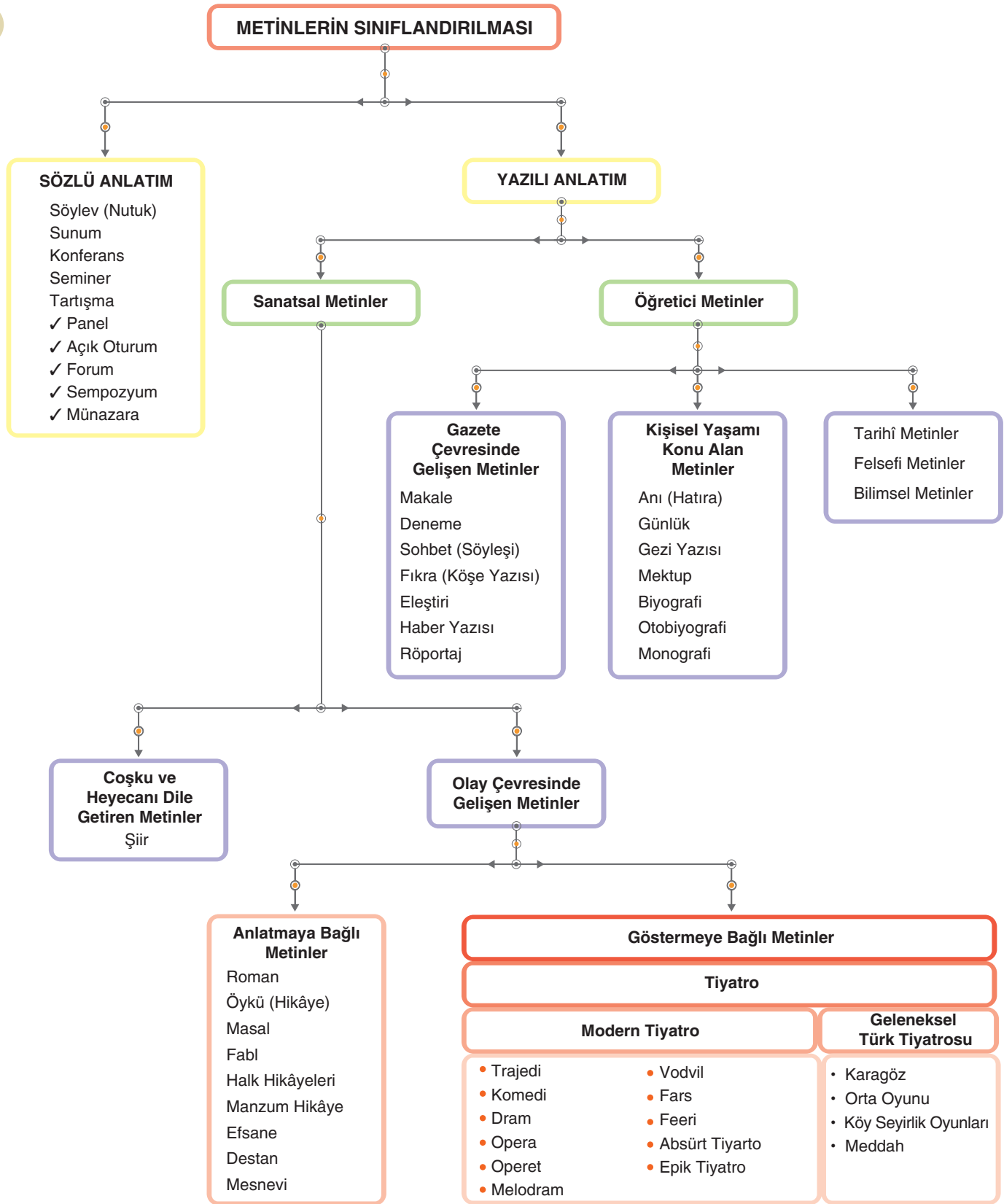
Bilgi Verme, Yönlendirme Amacı:

- Bir metin; bir konu hakkında bilgi vermek, düşünceleri değiştirmek, yönlendirmek, okuyana haber vermek, birini tanıtmak gibi amaçlarla da yazılabilir. Böyle metinlere genel olarak **öğretici metinler** denir.

Metnin Hedef Kitle:

- Her metnin bir hedef okur kitleleri vardır. Makalelerin okur kitleleri ile şiirlerin okur kitleleri farklıdır.

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

B. ÖĞRETİCİ METİNLER

- ▶ Açıklama, bilgi verme, öğretme amacı vardır.
- ▶ Konu olarak genellikle **günlük yaşam, tarihî olaylar, bilimsel gerçekler** işlenir.
- ▶ Sözcükler genellikle **gerçek anlamlarında** kullanılır.
- ▶ Anlatılmak istenen, **yorumla kapı aralamayacak şekilde** açıkça ifade edilir.
- ▶ Verilen bilgiler örneklerle pekiştirilebilir.
- ▶ Dil, genellikle **göndergesel işlevindedir**.
- ▶ Gereksiz söz tekrarı, ses akışını bozan, söylenmesi güç seslere ve kelimelere yer verilmemesine özen gösterilmelidir.

C. SANATSAL METİNLER

- ▶ Okurda **estetik zevk uyandırmak** ve okuru etkilemek amacıyla oluşturulur.
- ▶ Üslup ve anlatım kaygısı ön plandadır.
- ▶ Dil, çoğunlukla **sanatsal (şirsel) işlevde** kullanılır.
- ▶ **Çağırışım ve duygu değeri** yüksek olduğundan okuyanın yeni ve farklı anlamlar çıkarmasına elverişlidir.
- ▶ Gerçeklikle ilişkisi öğretici metinlerdeki gibi bire bir değildir. Gerçeklik yorumlanarak, yeniden şekillendirilerek verilir.
- ▶ **Kurmaca** bir yapısı vardır.
- ▶ Sözcüklerin **mecaz ve yan anlamlarında** kullanılması durumuna sıkça rastlanır.
- ▶ Belli bir edebî birikimi temel alır.
- ▶ Sanatsal metinler “olay çevresinde gelişen metinler” ve “coşku ve heyecana bağlı metinler” olmak üzere ikiye ayrılır. Olay çevresinde gelişen metinler de anlatmaya ve göstermeye bağlı metinler olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Coşku ve Heyecana Bağlı Metinler (Şiir)

- ▶ Duygu ve düşüncelerin, çoğunlukla **imgeli bir söyleyiş** üzerine kurularak ve belli bir ahenk içinde ifade edildiği yazı türüdür.
- ▶ Şiirde, düzyazıdan farklı olarak bir **ritim, uyum, özel bir dil** kullanımı görülür.
- ▶ Şiirde sözcüklerin yan yana getiriliş biçimindeki seçim çoğunlukla **lirik bir söyleyiş** hizmet eder.

2. Olay Çevresinde Gelişen Metinler

Anlatmaya Bağlı Metinler

- ▶ Yaşanmış ya da yaşanabilecek bir olayın, bir yazar tarafından **kurgulanarak** yazıya aktarılmasıyla oluşturulur.
- ▶ Bir **olay örgüsü** vardır ve bu olay örgüsü **anlatıcı** tarafından aktarılır.
- ▶ Yazar ile anlatıcı farklı kişiler olarak değerlendirilir.
- ▶ Yapı; kişilerin, yerin, zamanın ve olay örgüsünün bir düzen içerisinde verilmesiyle oluşturulur.
- ▶ Bu metinlerde ilahi bakış açısı, kahraman anlatıcının bakış açısı ve gözlemci anlatıcının bakış açısı olmak üzere üç tip bakış açısı vardır.

Göstermeye Bağlı Metinler

- ▶ Göstermeye bağlı metinlerde olay bir meydana ya da sahnede canlandırılma özelliğine sahiptir.
- ▶ Genel olarak dramatik şiirler ve tiyatro olarak adlandırabileceğimiz bu tarz metinler, kurmaca olayın, bir sahne düzeninde topluluk önünde canlandırılmasına uygun şekilde düzenlenir.

D. OLAY ÇEVRESİNDE GELİŞEN BİR METNİN UNSURLARI

Tema: Metindeki ana duygudur.

Konu: Temanın belli bir bağlamda olay, kişi, zaman vb. dil birlikleri ile sınırlandırılarak ele alınmasıdır.

Olay Örgüsü: Metindeki kişilere ve çatışmaya bağlı olarak belli bir düzende ortaya çıkan eylemler olay örgüsünü oluşturur. Olay örgüsü göstermeye bağlı metinlerde yani tiyatrodaki **dramatik örgü** adını alır.

Zaman: Metindeki olayların gerçekleşme zamanıdır. Zaman; günün herhangi bir vakti ile sınırlı olabileceği gibi, dönem, yıl, mevsim olarak da ifade edilebilir. Olay zamanı ve anlatma zamanı olarak iki farklı açıdan değerlendirilebilir.

Mekân (yer): Metindeki olayların gerçekleştiği iç ya da dış çevredir.

Çatışma: Olay anlatan metinlerde olay örgüsü içinde birbirine karşıt olarak ortaya çıkan durumların oluşturduğu gerilim ve mücadele hâli çatışmayı oluşturur.

Anlatıcı: Metinde kurgulanan ve aktarılan olayları anlatan kişidir. **Yazardan farklı** bir kişidir. Anlatıcı, olayları bazen yaşayan bir kişi olarak **ben anlatımıyla**, bazen olayların dışında bir kişi olarak **“o” anlatımıyla** aktarır.

Anlatıcı, kendisinin özne durumunda olduğu olayları, eylemleri **ben/biz** anlatımıyla (**I. kişi**), diğer kişilerle ilgili olayları, çevreyle ilgili gözlemlerini **o, onlar (III. kişi)** anlatımıyla aktarır.

“(Kalafat) durmadan karagöz avlıyor. Ben durmadan oltamın yemini değiştiriyorum. Etrafımızda balık, kuş daha doğrusu deniz ve gök milleti birbirine giriyor.”

Anlatıcının Bakış Açısı: Anlatıcının olayları aktarma biçimidir. Üç farklı bakış açısı vardır:

► **Kahraman Anlatıcının Bakış Açısı:** Anlatıcının, olayı **olay kahramanlarından biri olarak** kendi bildikleri, gördükleri ve hisleri üzerinden anlatmasıdır.

“Kapı açıldı. Bir ferahlık duydum.”

► **Gözlemci Anlatıcının Bakış Açısı:** Anlatıcının, olayların dışında biri olarak **sadece gözlemlediklerini** anlatmasıdır.

“Kapı açıldı. Yüzüne bir ferahlık ifadesi gelip oturdu.”

► **İlahi (Tanrısal) Bakış Açısı:** Anlatıcının; kişilerin kafalarından, gönüllerinden geçenleri; tasarılarını, hayallerini, psikolojik durumlarını da aktarmasıdır.

“Kapı açıldı. Kalbinin derinliklerinde bir ferahlık hissetti ama bunu belli etmemeye kararlıydı.”

Kişi (Şahıs) Kadrosu: Metinde anlatılan olayları yaşayan şahıslardır. “Kahraman” olarak da ifade edilir.

Bilgi Notu

- ◆ Anlatmaya ve göstermeye dayalı edebî metinlerde kişiler iki farklı biçimde verilir. Bunlar **tip** ya da **karakter**dir.
- ◆ **“Tip”**, kişinin herhangi bir özelliğinin günlük yaşamda karşılaşılmayacak derecede ön plana çıkarılmasıyla oluşturulur. Cesur, korkak, cimri, cömert vb. tek bir özelliğin abartılı bir biçimde tek kişide toplanması söz konusudur.
- ◆ **Karakter**, günlük yaşamda her an karşılaşılabilecek özellikleriyle yansıtılan kişidir. Okur, karakterin kimi davranışlarını onaylarken kimi davranışlarına karşı çıkar; kimi zaman iyi olarak gördüğü kişi, kimi zaman da kötüdür. Kısaca kişiler, yaşamda nasılsa roman ve hikâyede de öyledir.

Aşağıda Peyami Safa’nın “Yalnızız” adlı romanından bir bölüm verilmiştir. Metni olay, çatışma, zaman, mekân, anlatıcı, kişi unsurları bakımından inceleyiniz.

...

– Fakat söylemeliyim. Yoksa çıldıracağım. Dün gece uyumadım.

Yüksek sesle:

– Dün gece uyumadım, Besim, dedi.

Kardeşi dilimi ısırmadan evvel, ona gözünün ucuyla fırlattığı bir bakışla, eğer büyük bir mesele açacaksa fena bir an seçtiğini hatırlatmak istedi, sonra dilimi ısırdı. Yutkunurken bu ilahi lezzet anının safiyetini hiçbir düşünce ile bulandırmaya razı olmadığını anlatmak için de kaşlarını çatı. Bir iki kere daha yutkunduktan sonra, lokmadan evvel sordu.

– Niçin abla? Tavşan gibi korkak uykular vardır. En küçük bir endişe ruhta çıt çıkarsa dötrnala kaçarlar. Senin de uykuların öyledir, bilirim.

– Değil, Besim. Seninle ciddi konuşmak istiyorum. Küçük değil endişem. Bak, Selmin yine inmedi sofraya. Üç sabahtır böyle. Sabahları başı dönüyor. Dün sabah kahvaltıda yüzü sapsarıydı. Dikkat etmedin mi?

...

Aşağıda bir orta oyunu gösterisinin muhavere bölümünden bir parça verilmiştir. Metni, göstermeye bağlı bir metin olması yönüyle inceleyiniz.

...

Pişekâr: (*karşılaşarak*) Efendim, uğurlar olsun. Selamsız’dan mı gelişt?

Kavuklu: (*irkilerek*) Sana ne, Selamsız’dan, Üsküdar’dan, nereden gelirim gelirim. Senden mi sorarlar?

Pişekâr: Aman iki gözüm, galiba dalgınlıkla tanıyamadınız?

Kavuklu: Evet, öyle oldu. Ama sen beni tanıdın da mı aşinalık ediyorsun?

Pişekâr: Hakkınız var iki gözüm, aradan seneler geçti, her şey gibi biz de değişmiş olacağız ki kendimizi tanıtamadık, affedersiniz. Demek ki biz tebeddül etmiş bulunuyoruz.

Kavuklu: Anlayamadım, tebevül mü etmişiz?

Pişekâr: Estağfurullah! Tebevül değil, tebeddül. Yani “değiştik” demek isterim.

EDEBİYAT

A. EDEBİYATIN TANIMI

- ▶ TDK Türkçe Sözlük'e göre edebiyat, "olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı"dır.
- ▶ "Edebiyat" sözcüğünün kökeni "edeb"dir. Bu anlamda edebiyat ile ahlaki değerler arasında ilişki kurulmuştur.

Bilgi Notu

- ◆ Tanzimat edebiyatından önce nazım ve nesir türlerindeki eserlere **şiir** ve **inşâ** denmekteydi.
- ◆ "Edeb" kelimesinden türetilen "edebiyat" terimini ilk olarak kimin kullandığı bilinmemekle birlikte ilk örnek **Namık Kemal'in** "Lisanı Osmaninin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şamildir" başlıklı uzun makalesidir.
- ◆ "Edebiyat" terimi, **Recaizade Mahmut Ekrem'in** "Talim-i Edebiyat" adlı kitabından sonra iyice yaygınlaşmış; makale ve kitap adlarında da kullanılmıştır.
- ◆ **Şemsettin Sami'nin** "Lisan ve Edebiyatımız", **Ebülzîya Tevfik'in** "Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye", **Mualim Naci'nin** "İstilahat-ı Edebiyye" adlı eserleri bunlardan bazılarıdır.

- ▶ Edebiyatın farklı tanımları yapılmıştır. Bunlara göz atıldığında genel olarak edebiyatın
 - dil ile gerçekleştirilen güzel sanat etkinliği olduğu,
 - dinamik bir konuşma kurgusu olduğu,
 - yaşantıları ve hayal gücünü kaynak olarak kullanan yaratıcı bir sanat dalı olduğu söylenebilir.
- ▶ Yazar ve şairlerin ortaya koydukları eserlerde ele alıp işledikleri her şey, edebiyatın konusunu oluşturur.
- ▶ İnsanın duygu ve düşüncelerini; özlem ve dileklerini estetik ölçüler içinde anlatan ve okuyucuda güzellik duygusu yaratan dil ürünlerine **edebî eser** denir.
- ▶ Edebî eserler, özelliklerinin tarihî akış içinde bilimsel olarak incelenmesiyle **edebiyat tarihi** alanında ele alınır.

B. EDEBÎ METİNLERİN ÖZELLİKLERİ

- ▶ Okura **estetik bir haz vermeyi** amaç edinir.
- ▶ Anlatımda güzelliği önceler.
- ▶ Edebî metinlerde bilgi verme, öğretme, bir düşüncüyü benimsetme gibi amaçlardan söz edilemez.
- ▶ Doğal, günlük dilden hareketle oluşturulmuş, kendine has anlatım biçimi olan, özgün bir anlatıdır.
- ▶ Bir kısmında mecaz anlamı sözcükler, **imgeler, uzak çağrışımlar, söz sanatları** yoğun biçimde kullanılabilir.
- ▶ Ait olduğu toplumun ve yazıldığı dönemin özelliklerini yansıtır.
- ▶ Zaman içinde **farklı şekillerde yorumlanabilir**.
- ▶ Yazarın yaşamından, duygularından, hayata bakışından izler taşır.
- ▶ Estetik ölçütler içinde, belli bir sanat anlayışıyla ortaya çıkar.
- ▶ Anlamı, bağlamla ilişkilidir.
- ▶ Metni oluşturan şair ya da yazarın kişiliği, duygu ve düşünce dünyası, içinde bulunduğu ortamın özellikleri hesaba katılmadan edebî metnin anlamını kavramak mümkün değildir.

Aşağıda Attila İlhan'ın "Adım Sonbahar" adlı şiiri verilmiştir. Dizeleri, edebî bir metin olması, güzel bir ifadeyle izlenim ve duyguları aktarması, kendine has bir biçime sahip olması, imgeli söyleyiş içermesi bakımından inceleyiniz.

ADIM SONBAHAR

Nasıl iş bu
Her yanına çiçek yağmış
Erik ağacının
Işık içinde yüzüyor
Neresinden baksan
Gözlerin kamaşır

Oysa ben akşam olmuşum
Yapraklarım dökülüyor
Usul usul
Adım sonbahar

Attila İlhan

Örnek 1 ÖSYM / 2018 Öncesi

Aşağıdaki parçaların hangisinde yazınsal bir söylem vardır?

- A) Her kuşak, kendinden sonraki kuşakta eğitim düzeyinin düşmesinden endişe duyar. Sümer Uygarlığından kalma, insanlık tarihinin en eski metinlerden biri sayılan 4000 yıllık kısa bir metin, gençlerin önceki kuşağa kıyasla çok cahil olmasından yakınıyor.
- B) Sağlıklı insanlardaki motor beceriler neredeyse kusursuzdur. Bu yüzden bisiklet sürme, buzda kayma, kayak yapma, ip atlama, otomobil kullanma gibi beceriler bir kez edildikten sonra bir daha yitirilmez. On yıl ara verdiğimizde bile pek çaba harcamaksızın bunları tekrar kazanabiliriz.
- C) Bitkiler dünyasında ilginç benzerliklere rastlanabilir. Söz gelimi “ginseng” ve “adamotu” insan şeklini andırır. Bazı kestane filizlerinde gülümseyen yüz görmek olasıdır. Kulağın mantarı, gerçekten kulağa benzeyen bir yapıdadır.
- D) Eski kültürlere ait halk öyküleri hemen herkesçe bilinen öğeler içerirdi. Örneğin yılın belli bir gününde hangi yıldız kümelerinin yükseleceği, birbirine kavuşan sevgililer düşünülerek anımsanabilirdi. Göğün tanınması, ekim yapmak ve ekin toplamak için gerekli olduğundan, bu tür öykülerin uygulamadaki değeri büyüktü.
- E) Turna katarları geçiyordu gölün üstünden gölgeleri maviye düşerek. Van Gölü günün her anında bir renk cümbüşüyle yunup arınıyordu. Sanki göl bir anda som turuncuya kesmiş, bir turuncu şimşek gün döngüsünden girmiş gün batısından çıkmış.

C. EDEBİYATIN İŞLEVİ

- Edebiyatın işleviyle ilgili Platon “Edebiyatın ilk ve esas işlevi (görevi) kendi tabiatına sadık kalmaktır.” demiştir.
- Fransız roman yazarı Paul Bourget ise edebiyatı “Edebiyatın hizmeti medeniyetin hizmetinden aşağı kalmaz. O yalnız bir süs değil, medeniyetin ta kendisidir.” şeklinde yorumlamıştır.

Bu iki görüşten hareketle kimi sanatçılar edebiyatı, bireyselliğin ifade aracı olarak görmüş; kimi sanatçılar ise onu, toplumsal sorunları anlatmada topluma yeni bir bakış açısı kazandırmada araç olarak değerlendirmiştir.

Edebiyatın işlevi aslında bu iki görüşü de kapsamaktadır. Bu görüşlerden hareketle edebiyatın işlevini şöyle sıralayabiliriz:

- Edebiyat, topluma **toplumun genel durumunu gösterir**.
- Edebiyat, “bugünü” yaşayan ve olayları bütün olarak algılayamayan insana, **genel bir görünüm sunar**.
- Edebiyat, insanı hayata dair **düşündürür**.
- Edebiyat, insanların bilincinden başlayarak **dünyayı değiştirmeye çalışır**.
- Edebiyat, insan ilişkilerindeki ya da insanın iç dünyasındaki **trajik çatışmaları çözmeye çalışır**.

Örnek 2 ÖSYM / 2018 Öncesi

Hepimiz dünyaya geldiğimizde bir toplumun, ailenin, kimliğin içinde buluruz kendimizi. Edebiyat işte bu kalıpları kırma arayışından doğar. Hayal ve gerçek, yaşam ve ölüm, ben ve öteki arasındaki bütün duvarları bir bir yıkar. Böylece kendine özgü bir biçimde, hayatın ve insanın özüne eğilebilmeyi, ona sevgiyle bakabilmeyi olanaklı kılar. Çünkü roman, öykü, şiir gibi edebiyat ürünleri bir başkasının acısını iliklerinde hissedebilme, kendini bir başka insanın yerine koyabilme yeteneği kazandırır. Çok farklı kesimlerden insanlara seslenir, onların kapılarını çalar; buyur edilir. İnsanlar ve toplumlar arasında köprüler kurar.

Bu parçada edebiyatın işlevleri arasında aşağıdakilerden hangisine yer verilmemiştir?

- A) Toplumsal sorunlara çözümler getirme
- B) Yerleşik değerleri sorgulama gücüyle donatma
- C) İnsanların birbirini anlamasını kolaylaştırma
- D) Kültürleri birbirine yakınlaştırma
- E) Yaşamı, özgün bir yaklaşımla algılamayı sağlama

D. EDEBİYAT VE SOSYAL / SİYASİ HAYAT İLİŞKİSİ

- ▶ Edebiyat sosyal ve siyasal yapıların bir yansımasıdır. Sosyal ve siyasal yapıdaki durum, edebî ürünlerde belirgin şekilde görülür.
- ▶ Sanatçılar eserlerinde, genellikle ait oldukları toplumdan beslenir.
- ▶ Sanatçılar, toplumun bir üyesidir. Yetiştikleri çevrenin etkisinde kalarak toplumdaki çeşitli anlayışlardan birini veya birkaçını benimserler.
- ▶ Bireyin toplumdan, sosyal hayattan dışlanması nasıl mümkün değilse birey elinden çıkan edebî eserler de ortaya çıktığı toplumun sosyal yapısından ayrı düşünülemez. Hatta eserlerinde tamamen kendi iç âlemini dile getiren sanatçıların eserlerinde bile içinde yaşadıkları toplumun izleri vardır.
- ▶ Bir görüş, inanç, örf ve âdet gibi çeşitli sosyal olay ve siyasi gelişmeler edebiyatta ele alınabilir. Bu bakımdan toplumdaki görüş, düşünüş ve değişimler ister istemez edebiyata da yansır.
- ▶ Sanatçıların belli anlayışların yaygınlaşmasında, benimsemesinde önemli rolü vardır. Her gelen yeni nesil kendi anlayışını edebî eserlerle topluma aktarır. Topluma yön verir, onun şekillenmesine katkıda bulunur.

Aşağıda Âşık Veysel'e ait birkaç dördlük verilmiştir. Sosyal hayattaki bazı değişimlerin dördütlüklere konu olduğu görülmektedir.

Dünya tebdil oldu, durum değişti
Kimi aya gider, kimi cennete
Dünya güzellendi, itibar düştü
Anne baba yoksun kaldı hürmete

Bin dokuz yüz altmış yedi yılında
Çirkin sözler gezer halkın dilinde
Ud edep kalmadı kızda gelinde
Büyükler küçüğe gelir minnete

Bakmaz mısın insanların işine
Kötülükler doğar peşi peşine
Mezhep kavgasına din dövüşüne
Sanki varıp sığmamışlar cennete

...

- ▶ 1958-59 yıllarında DP'nin eleştirildiği Vatan Cephesi örgütlenmesi Âşık Veysel'in şiirinde yer almıştır. Bu, siyasi bir olayın edebiyata yansımasına örnektir.

...

Manasız, mantıksız Vatan Cephesi
Vatan milletindir bu neyin nesi
Maksat Menderes'in seçim dalgası
Menderes yok memleket var bu yolda

Veysel söyler ama duyulmaz sesi
Doğru diyene diyorlar asi
Böyle değildi şu demokrasi
Tahkikat yok, hürriyet var bu yolda

...

- ▶ 15 Temmuz Darbe Girişimi (2016), Güray Süngü'nün "Gece" adlı hikâyesine konu olmuştur.

...

Kumandayı elime aldım, zapladım. Boş beleş zapladım. Tı-
rı vırı. Zapladım. ... Oha, dedim, köprüyü gösteriyordu te-
levizyon. ...

Dedem oğluna bir darbe anlatırdı. Babam da oğlu olan ba-
na bir darbe anlatırdı. O hâlde önümde iki seçenek vardı.
Ben de oğluma bir darbe anlatacaktım. Ya da ben oğluma
bir darbe değil, bir vatan savunması anlatacaktım. İşte oğ-
lum, o gün her şey böyle başladı.

...

E. EDEBİYAT VE ZİHNİYET

- ▶ Her metin yazıldığı **dönemin hâkim zihniyetinden** az ya da çok izler taşır. Bu; toplumsal, siyasal, dinsel ve kültürel yapının, yazılan veya sözlü olarak oluşturulan esere yansıması demektir. Çünkü her eser, döneminin tanığıdır.
- ▶ Bir edebî eser **yazıldığı dönemin zevk, anlayış ve sorunla-
rından** ayrı düşünülemez; dönemlerindeki zevki, anlayışı, sorunları ya doğrudan ya da dolaylı olarak ortaya koyar.
- ▶ Dönemin gerektirdiği, sosyal şartlar ve kişisel özellikler iç içe girerek edebî metinde bütünleşir. Bu nedenle eser, sanatçının ve döneminin damgasını taşır.
- ▶ Bunlardan başka, tercih edilen **estetik beğeniler, temalar, yapı, kullanılan dil özellikleri** de metinde dönemini yansıtarak temsil eder.

Aşağıda Sami Paşazade Sezai'nin "Sergüzeşt" adlı romanından bir bölüm verilmiştir. Roman, yazıldığı dönemdeki köle ticaretini yansıtmaları bakımından toplumun zihniyeti-ne ışık tutmaktadır.

...

Evin kapısını açan bir Arap halayık:

– Safa geldiniz Hacı Ömer Efendi... Buyurun, dedikten ve hanımına gidip haber verdikten sonra bunları hanımının odasına götürdü.

Bir başörtüsüyle köşede oturan hanım şişman, esmer, kaşlarına bir parmak enliliğinde rastıklar sürmüştü; kaba bir hilkat, çirkin bir kıyafete girmişti. Odaya girip de esirci:

– Git hanımının eteğini öp, dediği zaman küçük esir gidip kadına sarılmak isteyince hanım gayet sert bir tavırla geriye doğru itti. Kız mahzun mahzun geri çekilerek min-dere oturdu. Hacı Ömer şiddetle:

– Senin mindere oturmak haddin mi? Sen esirsin! Kalk, ayakta dur, dedikten sonra hanımına doğru dönerek:

– Kusura bakmayın, daha acemidir. Geleli birkaç gün oldu. Siz istediğiniz gibi terbiye edersiniz, yolunda arz-ı mazeret etti.

...

Aşağıda Selahattin Yusuf'un "Masumiyetin Son Günleri" adlı romanından bir bölüm verilmiştir. Metinde "Facebook'taki fotoğraflara bakma" üzerine bir an anlatılmaktadır. Bu bölüm, metnin günümüzde yazıldığına işaret ettiği gibi günümüzdeki iletişim zihniyetiyle ilgili bilgiler de içermektedir.

...

Bilgisayarını açıp Facebook sayfasındaki dizi yorumlarına göz gezdirdi biraz. Sonra kendi sayfasını açıp zaman tüneli fotoğraflarına bakmaya koyuldu. Öğrencilik yıllarında çekildikleri, galerinin tek siyah beyaz fotoğrafı da oradaydı. Fotoğrafları teker teker açıyor, bir yandan da durum değerlendirmesi yapıyordu.

Aradan geçen zamanın, ilişkilerindeki pençe izlerini bulup çıkarmaya, bir hasar tespit raporu oluşturmaya çalışıyordu.

...

F. EDEBİYAT VE GERÇEKLİK

- ▶ Edebiyatın konusu insanın; kendisiyle, diğer insanlarla, toplumla; yakından uzağa bütün çevreyle, doğayla, evrenle ilişkileridir. Yani **insanın yaşadığı gerçek çevrede** olan biten her şey edebiyata konu olabilir.
- ▶ Bazı edebiyat türlerinde -örneğin biyografide- gerçek, olduğu gibi anlatılır. Bu gibi türler bir gerçeği konu edinir. Kurmacaya, hayal ürünü olaylara, durumlara yer vermez.
- ▶ Edebiyatçı, bazı türlerde -örneğin romanda, öyküde, tiyatro oyununda- gerçek yaşamdan aldığı olayları, kişileri kendi hayal ve düşünce dünyasıyla harmanlayarak okuyucusunun karşısına çıkarır yani bir romanın, tiyatronun, öykünün kişileri gerçek hayatta bire bir yaşamış değildir.
- ▶ Edebî eserlerdeki olaylar da gerçek hayattaki olaylara benzer. Ancak romanda, öyküde, tiyatro oyununda olay, **kur-gulanmış** olarak sunulmuştur.

Aşağıda İskender Pala'nın, Yunus Emre'nin hayatını anlattığı "Od" adlı romanından, Yunus Emre'nin Hacı Bektaş Veli ile konuştuğu bir parça verilmiştir. Anlatıcı Yunus Emre'dir. Kişiler gerçektir ancak olay kurmaca bir dille ifade edilmiştir. Metni bu yönüyle inceleyiniz.

...

Tereddüdümün üzerinde hiç durmadı. Sadece sevgi dolu sesinin tonunu yükseltti:

"Dünya nimeti Allah'ın düşmanıdır Yunus. Dünyalığı sevmek, dostun düşmanı sevmesi gibidir. Dünya bir mardar leş, talipleri ise akbabadır. Yunus; Sarıcaköylü Yunus, güzel kalpli Yunus, sorarım sana, akbaba mı olmak, Anka mı olmak istersin?"

"İsmail ile Sitare'nin hasreti gözümde tütüyordu:

"Sizden buğday isterim hünkârım!"

"Bırak şimdi buğdayı, alıcının her biri için sana bir nefes verelim, ister misin?!"

"Sizin, efendimiz, sizin nefes dediğiniz, acep bizim nasip bellediğimizle bir midir?"

"Muradın karın doyuracak nasip ise kolay, illaki nefes ile olmak, işte o gönül doyurur ve çok sabır ister."

"Benim sabra tahammülüm kalmadı. Benim kalsa Sarıcaköy'ün kalmadı hünkârım; siz kerem buyurunuz, bize çokça buğday veriniz."

...

EDEBİYAT VE DİL KAVRAMI

- Dil, insanların birbiriyle iletişim kurmasını sağlayan, **kendine has kuralları olan, doğal ve sosyal** bir sistemdir. Bir alfabeye, hece, sözcük ve cümle yapılarına; anlamsal bir çerçeveye ve dil bilgisel kurallara dayanır.
- Dilin, **iletişim aracı** olmasının yanı sıra **edebî bir işlevi** de vardır.
- Edebiyatın ana malzemesi dildir.
- İnsanların, yaşadıklarını, duygu ve düşüncelerini estetik bir biçimde ifade etme çabası **edebî dil** kavramını oluşturmuştur.
- Ancak edebî bir eserde kullanılan dil, günlük dilden bütününe bağımsız değildir.
- Günlük dilin, zaman içinde çeşitli sebeplerle değişimine paralel olarak edebî dil de değişim gösterir.
- Dil, konuşulduğu toplumdaki değişimlerden doğrudan etkilenmektedir. Bu değişimler kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmelerle paralellik gösterir.

A. DİLİN TARİHİ SÜREÇTEKİ DEĞİŞİMİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

- Dil, zaman içinde bir milletin oluşumuyla paralellik gösteren bir süreçte ortaya çıkar.
- Dillerin oluşumu farklı teorilerle açıklanmaya çalışılsa da bu konuda kesin bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Ancak bir dilin, oluşum sürecinde ve sonrasında birtakım sebeplere bağlı olarak değiştiği görülmektedir.
- Bir dilin tarihsel süreç içerisinde değişmesi temelde **tarihsel olaylarla, kültürel etkileşimle, coğrafi değişimlerle, inanç değişiklikleriyle ve ortaya çıkan yeniliklerle** ilişkilendirilmektedir.
- Dillerin zamanla uğradığı değişim, sözcüklerin yazılış ve okunuşlarını, kazandıkları anlamları; dile zamanla yerleşen yeni sözcükleri; imla farklılıklarını da kapsar.

1. Coğrafi Değişim

- Bir topluluğun yaşadığı coğrafya, çevresindeki kültürlerle bağlı olarak dil özelliklerini etkiler.
- Topluluğun bir yerden başka bir yere göç etmesi de dilde değişimlere sebep olur.

- Orta Asya'da bulunan Türk topluluklarının Hazar Denizi kuzeyinden ve güneyinden batıya doğru göç etmeleri sonucunda yeni kültür merkezleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde coğrafyaya bağlı olarak **Doğu (Çağatayca), Kuzey (Kıpçakça) Batı (Oğuz) Türkçeleri** şekillenmeye başlamıştır.
- Anadolu'ya göç eden Türklerin göç yolu üzerinde İranlılarla etkileşime geçmeleri, **Anadolu Türkçesinde Farsça sözcüklere rastlanması** durumunu açıklamaktadır.

2. Kültürel Değişim

- Dil, konuşulduğu topluluğun kültürel ortamından etkilendiği gibi etkileşim içinde bulunduğu diğer kültürlerden de etkilenmektedir.
- Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra **Arap kültüründen** yoğun olarak etkilenmeleri dile Arapça sözcüklerin yerleşmesi durumunu ortaya çıkarmıştır.
- İran ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler geliştiğiçe **Osmanlıcadaki Farsça tamlamalar** çoğalmıştır.
- 19. yüzyılda Türklerin Batı'ya yönelmeleriyle birlikte Türkçede Fransızca sözcüklerin yer almaya başladığı görülmüştür.

3. Din Değişimi

- Bir topluluğun inancı, dilini etkiler.
- İnançtaki değişimler günlük hayata yerleşerek dilin değişimi sonucunu ortaya çıkarır.
- Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinin ardından Türkçeye İslami kavramların girmesi bu şekilde açıklanır.

Bu değişimlere dilin kendi içinde zamana ve kişilere bağlı olarak ortaya çıkan değişimler ya da dış etkilerle şekillenen değişimler de eklenmelidir. Bu anlamda bir dilin değişiminde coğrafya, din, kültür etkenlerinin yanı sıra;

- devrin şartları ve imkânları,
- konuşan kişiler tarafından kişisel tercihlere bağlı olarak ortaya çıkan esnek kullanım,
- kişinin, kendini daha kolay ifade etme çabası,
- sosyal alanda ortaya çıkan yenilikler,